

וילך

לֹא הִלַּךְ מֹשֶׁה?

(לא, א) וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל.

(לא, ב) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אֲנֹכִי הַיּוֹם

לֹא אוֹכֵל עוֹד לָצֵאת וּלְבוֹא וְה' אָמַר אֵלַי לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה.

גוֹלֵל אֹר מִפְּנֵי חֹשֶׁךְ וְחֹשֶׁךְ מִפְּנֵי אֹר

3. מֹשֶׁה רַבְּנוּ אֵינּוּ יָכֹל אוֹ אֵינּוּ רִשָּׁאִי?

1. לֹא הִלַּךְ מֹשֶׁה?

2. מָה רָצָה מֹשֶׁה רַבְּנוּ לְהַגִּיד לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִלִּים אֵלֶּה?

וילך

1. לֹא הִלַּךְ מֹשֶׁה?

כתב האור החיים הקדוש: "צריף לדעת להיכן הלה, ויונתן תרגם שהלה למשפן בית אלפנא [לבית מדרשו]. והמפרשים אמרו שהלה ממחנה לוייה למחנה ישראל באדם הנפטר מחברו, והפתוב סתום הוא ואין ממנו הכר לאחד מהדרכים ... כאן אמר וילך משה פרוש רוח החיים שבו שתקרא משה הלה כסדר הרגיל למי שמגיע קצו".

כתב האבן עזרא: "הלה אל כל שבט ושבט להודיע שהוא מת, שלא יפחדו. וחזק לבם בדברי יהושע, על כן כתוב אחריו ואתה תנחילנה אותם".

ופרש הרמב"ן: "כאשר השלים כל דבריו, אז הלכו כל הנצבים לפניו והטף והנשים איש לאהליו ולא הצרף הפתוב להזכיר זה, כי כבר אמר (לעיל בט, ט יא) אתם נצבים היום בלכם

לפני ה' אלקיכם וגו' לעברך בברית ה' אלקיך; ואחר עברם בברית ילכו מפניו. ויאמר הכתוב עתה, כי משה הלך ממחנה לוייה אל מחנה ישראל לכבדם, כמי שירצה להפטר מחברו ובא לטל רשות ממנו.

מבאר הספורנו: "התעורר לזה, כמו 'וילך איש מבית לוי' (שמות ב, א) 'וילך ויעבד' (לעיל יז, ג), ודומיהם. וזה, שאחר שהשלים עניני בריתת הברית התעורר לנחם את ישראל על מיתתו, כדי שלא יערבבו שמחת הברית הראויה להם להורות על היותם מקבלים הברית בשמחה, על דרך 'ישמח ישראל בעושי' (תהלים קמט, ב) באמרו (לעיל כז, ז) 'ונבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלקיך'". וכן בעל הטורים הביא את פרושו: "לעיל מנה כתיב (ל, ב) 'לאברהם ליצחק וליעקב, וסמיה ליה 'וילך משה' - שהלך אליהם להגיד להם כי קיים הקדוש ברוך הוא שבועתו והכניס ישראל לארץ. ואיתא במדרש 'מכאן שהמתים מספרים זה עם זה' (ברכות יח:)."

הפלי יקר הביא בזה פרוש נוסף: "כל המפרשים נדחקו בהליכה זו, כי לא פרש להיכן הלך ... רצה משה לזרזם על התשובה אשר עקרה בדברים, כמו שכתוב: 'קחו עמכם דברים ושובו אל ה'' (הושע יד, ג). לכך נאמר 'וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל'. ומדקאמר אחר כך: 'ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום, אם כן, דבור ראשון להיכן אזל? אלא שהוא דבור קשה של מוסר, ולכך אמרו 'אל כל ישראל, לומר: כל מי שיש לו להשיב יבא וישיב ... אמר לכלם ענין התשובה התלויה בדברים. ולפי שאין אדם רואה חובה לעצמו לעולם, וכל חוטא ורב מרי לעולם לא ילך הוא אל החכם הרופא לבקש תרופה למחלתו בחלי הנפש; והלואי שישמע בקרא אליו החכם ההולך אליו ומדבר על לבו לפתותו על דבר תשובה. על כן אמר: 'וילך משה, שהוא הלך מאהל לאהל אל כל אחד מישראל, והיה מדבר על לבו את הדברים האלה, הינו עניני התשובה התלויה בדברים'".

כתב המעם לועז: "וילך. ובדרך רמז אמרו וילך, וי שהלך משה. וידבר, וי על דוברו ועל דברו (מנהיגו) של הדור. שלשה מנהיגים היו לישראל: משה ואהרן ומרים. הבאר היה בזכות מרים, וכשמתה פסק מהם הבאר, כמו שנאמר: 'ותמת שם מרים, ואין מים, וחזר בזכות משה. מת אהרן - נסתלקו ענני הכבוד שנאמר: 'ויראו כל העדה, ודרשו כאלו נאמר 'ויראו, שנתגלו. וחזרו העננים בזכות משה. מת משה - פסקו כלם. נמצא, שכאלו

אז מתו כל שלשת הדברים, הינו המנהיגים. וזהו שנרמז כאן 'וידבר', הדברים, וי שהלך הדבר, ועמו כל המנהיגים".

2. מה רצה משה רבנו להגיד לבני ישראל במלים אלו?

כתב רש"י: "היום מלאו ימי ושנותי, ביום זה נולדתי וביום זה אמות". כתוב בגמרא (מסכת ראש השנה יא): "שאיין תלמוד לומר היום, ומה תלמוד לומר היום - היום מלאו ימי ושנותי. ללמדך שהקדוש ברוך הוא יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום מחדש לחדש, שנאמר (שמות כג, כו): את מספר ימיה אמלא". וכן כתוב במסכת קדושין (לח): "בשבועה באדר מת משה, ובשבועה באדר נולד. מנין שבשבועה באדר מת? שנאמר (דברים לד, ה): 'וימת שם משה עבד ה', וכתוב (דברים לד, ח): 'ויבכו בני ישראל את משה בערבת מואב שלשים יום, וכתוב (יהושע א, א): 'ויחי אחרי מות משה עבד ה', וכתוב (יהושע א, ב): 'משה עבדי מת ועתה קום עבר', וכתוב (יהושע א, יא): 'עברו בקרב המחנה וצוו את העם לאמר הכינו לכם צידה כי בעוד שלשת ימים אתם עברים את הירדן, וכתוב: (יהושע ד, יט) 'והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש הראשון, צא מהן שלשים ושלשה ימים למפרע, הא למדת, שבשבועה באדר מת משה. ומנין שבשבועה באדר נולד משה? שנאמר (דברים לא, ב): 'ויאמר אלהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא, שאין תלמוד לומר 'היום, מה תלמוד לומר 'היום? מלמד, שהקב"ה יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחדש לחדש, שנאמר (שמות כג, כו): את מספר ימיה אמלא".

פרש הרמב"ן: "זה לנחם אותם על ענינו. כלומר, אני זקן ואין לכם עוד תועלת ממני; ועוד, כי השם צוני שלא אעבר שם. ואל תפחדו ואל תיראו, כי ה' יעבר עמכם, לא יסלק שכינתו מכם בעבורי ויהושע הוא העובר לפניכם במקומי. ואף על פי שמשנה רבינו היה בתקפו ובבריאותו, כאשר העיד הכתוב (להלן לד, ז) 'לא כהתה עינו ולא נס לחה, אמר להם בן לנחמם".

וכתב בעל הטורים: "לנחמם על ענינו. כלומר, כבר זקנתי ואין לכם עוד תועלת ממני; ועוד, כי השם צוני שלא אעבר. ואל תפחדו, כי השם יעבר עמכם במקומי. ואף על פי שמשנה היה בתקפו, כאשר הכתוב מעיד (דברים לח, ז) 'לא נס לחה, אמר בן פדי לנחמם. ורבותינו אמרו (סוטה יג), שנסתתמו ממנו מעינות החכמה, והיה זה דרך נס, שלא ידאג על שלקח יהושע גדלה בפניו".

כתב המעם לועזי: "ויש מבארים את זה שאמר היום מלאו ימי ושנותי, ששנות האדם נחלקו לימי עליה, ימי עמידה וימי ירידה. וזה בשאר בני אדם שנחסרים מיום ליום, ואף הימים שחי אינם בשלמות גמורה. אבל משה רבינו היה חי, וכמו שהיה בנערותו כן היה בזקנותו ולא נס ליחו ולא כהתה עינו. וזהו שאמר היום מלאו ימי ושנותי, שלא חסר לי אף יום אחד. וכן מצינו באברהם שנאמר 'ואברהם זקן בא בימים', שבא עם כל הימים שלא חסר לו יום אחד, שהיה עושה מעשים טובים בכל יום ויום ... זה שנאמר 'בן מאה ועשרים שנה אנכי היום', שהתחיל במספר הגדול וסיים במספר המועט, יבואר על פי מה שאמרו חז"ל: זקני הארץ כל זמן שמזקינים דעתן מטורפת, וזקני תלמידי חכמים כל מה שמזקינים דעתן מתישבת. ובשם רבי סעדיה אומרים שאמר שהוא בכל יום ויום בעל תשובה, שבכל יום משיג יותר בעבודת הבורא שלא הפיר יום קדם לכן. והנה הצדיק אף אם חוטא לפעמים, אחר כך ממלא ומתקן מה שנחסר לו. וזה אומר: היום מלאו ימי ושנותי, שתקנתי מה שהיה חסר לי קדם בעבודת הבורא. וזהו שנאמר: מלמד שהקב"ה משלים שנותיהם של צדיקים".

במשנה באבות (פרק ב, י) כתוב: 'שוב יום אחד לפני מיתתך'. ומשלו בזה דרך משל: מי מעין קרלסבד ידועים היו כמימי מרפא. מים אלו נתן היה לקנותם בבקבוקים בשוק והם היו מרוים את הצמא בטעמם המשבח. אולם, מים אלו שקונים בשוק כחם לרפא היה חלש. היה מקבל שפכל שמתקרב האדם למי המעין של קרלסבד בן יגבר כחם המרפא של המים. כח המרפא המקורי מצוי אף ורק במעין עצמו. הלוגם ממקום נביעת המים - כך היה מקבל אצל המתרפאים - מביא לעצמו רפואה במהרה.

כן הוא בעניננו. על המשנה במסכת אבות שבה נאמר: ושוב יום אחד לפני מיתתך. מובא במסכת שבת (קנג): שאלו תלמידיו את רבי אליעזר: וכי אדם יודע באיזהו יום ימות? אמר להן: וכל שכן, ישוב היום שמא ימות למחר ונמצא כל ימיו בתשובה. על פי דברי חז"ל אלו מסביר רבי מרדכי פוגרמנסקי שהמעין שממנו שואב האדם את פחותיו לעמד במלחמת היצר ולשוב אל ה' - הוא הידיעה שהאדם הנו בן תמותה. כל עוד האדם חש שיהיה לנצח, עסוקיו העקריים הם עסקי החמר ואלו הרוחניות רחוקה ממנו. לעומת זאת, ביודעו שחיי קצובים, ישתדל להכין צידה לדרך האמתית. אולם גם בענין זה יש דרגות שונות. מי שסבור שעדין יש לו שנות חיים ארכות, כלומר: שרחוק הוא ממעין הבריאות האמתית, הרי שאותו אדם לא ימהר לעשות תשובה. שונים הם פני הדברים

בְּעֵמְדוֹ יוֹם אֶחָד לִפְנֵי מִיתָתוֹ, אָז יוֹדַע הוּא שֶׁעָלָיו לְהִזְדַּרֵּז וּלְתַקֵּן אֶת מַעֲשָׂיו, כִּי יוֹמוֹ נוֹטֵה לְהִעָרִיב. וְכֵן הִתְנַא בְּמִשְׁנֵה וְנוֹתֵן עֵצָה: מִכִּיִּן שְׁלֹא יָדוּעַ מְתֵי יָמוֹת הָאָדָם, וְהַמּוֹת הָרִי וְדָאֵי הוּא, אִם כֵּן מִטַּל עָלָיו לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה גְמוּרָה בְּכָל יוֹם וְלִרְאוֹת כְּאִלּוּ זֶהוּ יוֹמוֹ הָאֲחֵרוֹן עָלֵי אַדְמוֹת.

3. מִשֶּׁה רַבְּנוֹ אֵינוֹ יָכֹל אוֹ אֵינוֹ רִשְׁאִי?

כָּתַב רִש"י: "יָכֹל שֶׁתִּשָּׂש כַּחוֹ? תִּלְמוּד לומר (דברים לז, ז) 'לֹא כָהֵתָה עֵינֶיךָ וְלֹא נָס לַחֹה'. אֲלֵא, מֵהוּ לֹא אוֹכֵל? אֵינִי רִשְׁאִי. שֶׁנִּטְלָה מִמֶּנִּי הַרְשׁוּת וְנִתְּנָה לִיהוֹשֻׁעַ. דְּבַר אַחֵר: לְצֵאת וּלְבוֹא בְּדַבְרֵי תוֹרָה, מְלַמֵּד שֶׁנִּסְתַּמּוּ מִמֶּנּוּ מְסוּרוֹת וּמַעֲיֵנוֹת הַחֲכָמָה".

הוֹסִיף הַשֹּׁפְטֵי חֲכָמִים כְּהַסְבֵּר לְפָרוּשׁ רִש"י "שֶׁנִּסְתַּמּוּ מִמֶּנּוּ": "וְהַטַּעַם, כְּדֵי שְׁלֹא יִצְטַעַר שֶׁנִּטְלָה הַגְּדֻלָּה מִמֶּנּוּ וְנִתְּנָה לִיהוֹשֻׁעַ. דְּכִיִּן שֶׁנִּסְתַּמּוּ מִמֶּנּוּ מְסוּרוֹת הַחֲכָמָה, לְמַה לוֹ חַיִּים".

הָאוֹר הַחַיִּים הַקְּדוֹשׁ כָּתַב: "נִתְּכֹן לומר לָהֶם טַעַם, שֶׁהַכִּיר שֶׁהַיּוֹם מְלֹאוֹ יָמָיו וְשָׁנוּתָיו. וְהַגֵּם שֶׁאֲמַרְנוּ הַטַּעַם, מִדְּרָךְ הַצְּדִיקִים לְהַעֲלִים הַשְּׂגָתָם אֲשֶׁר יִשְׁיִגּוּ יוֹתֵר עַל בְּנֵי דוֹרָם. וְלִזְהָ אָמַר לָהֶם טַעַם הַכְּרָתוֹ בְּדַבְרֵי מִשְׁנֵי טַעַמִּים: אֶחָד, 'לֹא אוֹכֵל עוֹד לְצֵאת וּלְבוֹא' - שֶׁנִּטְלָה מִמֶּנִּי הַרְשׁוּת וְנִתְּנָה לִיהוֹשֻׁעַ. שְׁנִיָּת, 'שֶׁה' אָמַר אֵלָיו 'לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה, מִזֶּה הַכִּיר כִּי קָרְבוֹ יָמֵי הַפְּקִידָה".

כָּתַב הַבַּלִּי יָקָר: "וּמִלַּת 'לֹא אוֹכֵל' יֵשׁ לוֹ שְׁנֵי פָנִים: אוֹ 'לֹא אוֹכֵל' מִמֶּשׁ, מִבְּלִתִּי יִכְלֹת; אוֹ 'לֹא אוֹכֵל', אֵינִי רִשְׁאִי, מִלְּשׁוֹן 'לֹא תוֹכֵל לְאָכֹל בְּשַׁעֲרֵיךָ' (דברים יב, יז). וּבְאַמַּת שְׂכָאן פְּרוּשׁוֹ: אֵינִי רִשְׁאִי עוֹד לְצֵאת וּלְבוֹא, לְפִי שֶׁכָּבַר נִתְּנָה הַרְשׁוּת לִיהוֹשֻׁעַ. וְהִיא מִשֶּׁה יָרָא פֶּן יִבִּינוּ יִשְׂרָאֵל 'לֹא אוֹכֵל' כְּמִשְׁמַעוֹ, מִבְּלִתִּי יִכְלֹת לִילָךְ, לְבוֹא וּלְצֵאת לְפָנֵיהֶם כְּפַעַם בְּפַעַם. מָה עָשָׂה מִשֶּׁה? הֲלֵךְ לְפָנֵי כָּל יִשְׂרָאֵל בְּזִרְיוֹת לְאַרְכָּה וּלְרַחֲבָה, כִּי בְּזֶה הָרְאָה לָהֶם כִּי כִּחוֹ אָז כֵּן עָתָה, לִילָךְ וּלְצֵאת וּלְבוֹא לְפָנֵיהֶם, וְאִזּוֹ יִבִּינוּ מַעֲצָמָם מֵאֲמַר 'לֹא אוֹכֵל' שֶׁכִּוְּנָתוֹ אֵינִי רִשְׁאִי".

כָּתַב הַמַּעַם לוֹעֵז: "לֹא אוֹכֵל עוֹד לְצֵאת וּלְבוֹא' - שֶׁנִּסְתַּמּוּ מִמֶּנּוּ מַעֲיֵנוֹת הַחֲכָמָה. וְהַטַּעַם: שְׁלֹא יִדְאָג מִשֶּׁה כְּשִׁירָאָה אֶת יְהוֹשֻׁעַ מִמִּלֵּא מְקוֹמוֹ וְיִסְתַּלַּק מִן הָעוֹלָם מִתּוֹךְ צַעַר. וְאִין הַקָּב"ה רוֹצֵה לְצַעַר אֶת יְדִידָיו, אֲלֵא רָצָה שִׁיִּסְתַּלַּק מִתּוֹךְ שְׂמִחָה. וְלָכֵן אָמְרוּ שֶׁנִּסְתַּמּוּ

ממנו מעינות החכמה, ולא החכמה. וזה כדי שלא יהיה דואג ודואב. כמו שנאמר 'לא ירעיב ה' נפש צדיק, ודרשו חז"ל: זה תלמיד חכם. שכל זמן שמתעסק בתורה ונעלם ממנו דבר אחד מתלמודו, אינו נפטר מן העולם עד שבאים מלאכי השרת בשעת פטירתו וסודרים לפניו כל מה שלמד, כדי שלא יהיה לו בשת פנים לפני הקב"ה לעתיד לבוא. מפני שעבר על ב' לאוין, שנאמר: 'השמר לך פן תשכח את הדברים האלה, וכל מקום שנאמר 'השמר' ו'פן' ו'אל', לא תעשה הוא. אבל משה רבנו לא שכח חס ושלום דבר אחד מן התורה, אלא לפי שבכל יום היה מוסיף והולך, ואותו יום שישב יהושע בראש לא הוסיף, אז ידע שנטלה ממנו הרשות. וזהו שאמר 'לא אוכל לצאת ולבוא, שנסתמו מעינות החכמה.

ויש מבארים על פי מה שאמרו חז"ל: זקנים שפדור אמרו, פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה, שהיה הבהל עצום בין אור פני משה לבין אור פני יהושע. כי משה רבנו עליו השלום ראה באספקלריה המאירה. והנה בתפלת ערבית אנו אומרים: 'גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור'. ובאור הדברים: שהקב"ה עושה חסד עם הבריות שאינו מסלק פתאם את האור מפני החשך והחשך מפני האור, אלא גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור קמעא קמעא, שעיני האדם יתגלו להבהל. אף כאן, אלו היה משה רבנו נשאר בגדלותו, היה הבהל בהסתלקותו עצום עד שלא היה לישראל לב כלל לשמע לדברי יהושע; לכן טוב עשה השם יתברך שביום האחרון של משה רבנו המעיט גדלותו, ובזה אפשר היה לקשר גדלת יהושע לגדלותו".